TECHNICAL TRANSACTIONS | CZASOPISMO TECHNICZNE
ARCHITECTURE | ARCHITEKTURA
6-A/2015

JOLANTA SROCZYŃSKA*

MODERN PRESENTATION OF CULTURAL HERITAGE - A REVIEW OF SELECTED DOCUMENTS

WSPÓŁCZESNA PREZENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO – PRZEGLĄD WYBRANYCH DOKUMENTÓW

Abstract

The ratification of the ICOMOS Charter on Interpretation and Presentation of Cultural Heritage (2008) resulted in far-reaching changes in the concept of cultural heritage protection. Currently, presentation has become a social process of experiencing the past, with the participation of diverse stakeholders, and with the use of multilateral interpretative techniques. The article shows the way to shape the principles of modern presentation doctrines through a variety of doctrinal documents issued by the UNESCO, the Council of Europe and the ICOMOS, which directly influence the current principles in this area.

Keywords: presentation, protection of cultural heritage

Streszczenie

Ratyfikacja przez ICOMOS w 2008 roku Karty Interpretacji i Prezentacji Dziedzictwa Kulturowego wniosła daleko idące zmiany w koncepcji ochrony dziedzictwa kulturowego. Obecnie prezentacja stała się procesem społecznego doświadczania przeszłości z udziałem różnorodnych interesariuszy i przy wykorzystywaniu wielostronnych technik interpretacyjnych. Artykuł pokazuje drogę kształtowania zasad nowoczesnej prezentacji dziedzictwa kulturowego, prezentując wybór dokumentów doktrynalnych wydanych przez UNESCO, Radę Europy i ICOMOS, które bezpośrednio wpłynęły na kształt obecnych pryncypiów w tej dziedzinie.

Słowa kluczowe: prezentacja, ochrona dziedzictwa kulturowego

* Ph.D. Arch. Jolanta Sroczyńska, Institute of History of Architecture and Monument Preservation, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology.

1. Introduction

Traditional conservation policy is currently not sufficient for effective protection of monuments. There is no possibility of protecting monuments from damages caused by uncontrolled development of direct surroundings of a monument and increasing social segregation resulting from gentrification of culturally attractive districts. Lack of adjustment of the principles of the Polish cultural policy to the needs resulting from growth of democratisation of social life, isolation of multiple historical places from the principles of the global sustainable development strategy and absence of reaction on the part of the binding heritage protection law to the negative consequences of privatisation of cultural assets are only some of the problematic areas in the modern conservation and protection of historic sites in Poland and in the world. Recently, milieus of scientists, practitioners and activists involved in protection of cultural heritage proposed a new strategy of monument conservation known as "active conservation" [7]. Its objective is ensuring full integration of a monument with its environment, according to the principles of the sustainable development policy adopted for a given location. The new strategy entails verification of the hitherto evaluation criteria of a monument value, permitting new partners to participate in the process of monument protection and establish new procedures for activities aimed at implementing the designed objective, i.e. active monument conservation [1, 6].

According to the new concept of monument conservation, presentation and interpretation of cultural heritage is going to play an important role; these aspects are in close relation to the concept of free access of the society to culture. According to the new principles, the cultural heritage should truly belong to the society, being defined by it (from time to time) with the use of its own criteria. Presentation and interpretation of monuments is currently one of the methods of monument conservation. It has become of key importance in understanding the significance of a monument for the society, which is one of the main decision-makers during verification of what we want to preserve for the future.

A synthetic review of most recent doctrinal documents presenting development of views on the methods of presentation of cultural heritage allows for answering the question whether the theory and practice of presentation of cultural heritage in Poland fulfils the requirements of modern protection of cultural heritage.

2. Definition of term "presentation" in monument conservation

The definition of the term "presentation of cultural heritage" was approved officially for the first time in 2008 during the 16th ICOMOS General Assembly in Quebec (Canada)[1]. "Presentation" denotes carefully planned communication of interpretive content through the arrangement of interpretive information, physical access and interpretive infrastructure at a cultural heritage site. The definition lists several manners of presentation, emphasising the possibility of their simultaneous application at sites.

The first definition of this term was created already in 2002 during preparation of the first, initial version of the document[2]. Carefully planned explanations were mentioned there,

[1] http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf

[2] http://www.enamecharter.org/downloads.html

addressing the need of proper presentation of archaeological or historical heritage sites[3]. At the same time, attention was drawn to the possibilities of using various social communication carriers, however only focusing on aspects that could not be learnt via direct contact with a given location. In subsequent versions of the Charter, definition of this term was abandoned and the subject matter of heritage presentation was removed entirely from the document. The work of experts only focused around issues related to interpretation of cultural heritage. It was only the last version of the document of 2006 that returned to the original concept of separating the issues of presentation from problems related to interpretation of a monument. The definition proposed in this version was adopted at the ICOMOS Assembly in Quebec. A minor correction was related to a decision on inclusion of activities aimed at facilitation of physical access to the monument via its proper arrangement.

The definition of 2008 has been functioning to date; however, according to the author it should be extended. Presentation is nowadays directly related to interpretation. Therefore, it is not possible to overlook a very important aspect connected with the necessity of ensuring intellectual contact of man with his heritage of the past. Such contact may facilitate social understanding for the needs of protecting this heritage. This is the task that can and should be fulfilled by properly selected presentation of a monument. Attractive setting of a heritage site and a possibility of multi-sensory communication of information are the advantages that characterise the modern strategy of monument conservation. Presentation of cultural heritage should not only facilitate proper interpretation of a given place, but also create strong emotional relations between the visitor and given cultural heritage site which, in effect, will bear fruit in the form of social support for activities related to conservation [5].

The Polish Act on Monument Conservation does not contain any definitions related to presentation or interpretation of heritage.

3. Review of Selected Documents Forming Principles of Cultural Heritage Presentation

The first doctrinal documents related to monument conservation noticed the important role played by broadly understood social communication. In these documents, we can find numerous important guidelines with respect to conduct related to "promotion", "popularisation", "presentation", "interpretation", "facilitation of understanding" or "transfer of information". None of such documents explained how such terms should be understood.

UNESCO guidelines of 1956 with respect to Principles Applicable to Archaeological Excavations[4] indicated the need of proper presentation of archaeological heritage for the society via organisation, in important archaeological sites, of small exhibitions or museums, presenting new discoveries. In the course of such exhibitions, it is also possible to show the broader context of the place and its significance in development of culture of a given community (Art. 11). The document indicates several methods of presenting such heritage; the most interesting is the proposal of participation of the local community in selected excavation

[3] Sites were specified here as a space where archaeological or historical heritage is located.

[4] Recommendation on International Principles Applicable to Archaeological Excavations, 5 December 1956, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13062&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

work (Art. 12). The postulate of popularisation of study results via translation into one of commonly used languages also seems to be characteristic (Art. 24c).

In 1960, UNESCO published **Recommendation concerning the Most Effective Means of Rendering Museums Accessible to Everyone**[5]. In line with this document, the presented collections had to be understandable for people with various levels of perception. Tour guides were also obliged to make proper choice of explanations, adequate for a given category of visitors; furthermore, the possibilities offered by the use of audio-guides with properly recorded commentary were also indicated (Art. 4). According to the UNESCO's opinion, museums should become a part of intellectual and cultural life of a local community, making it possible for the community to participate in decisions concerning the direction of development and the nature of events presented by a museum (§ V).

The Venice Charter of 1964, one of the basic doctrinal documents in monument conservation, did not devote much attention to presentation of monuments. However, it is noticed that "every means must be taken to facilitate the understanding of the monument and to reveal it without ever distorting its meaning" (Art. 15).

Another important document introducing, in 1967, a new approach to presentation of monuments, was the so-called ICOMOS Norms of Quito regarding preservation and use of monuments and sites with historic and artistic values[6]. It was stated there for the first time that monuments and cultural heritage sites may constitute economic resources for a given country on a par with the country's natural wealth. Therefore, proper management and presentation may directly influence economic and social development of a site (Par. V, VI and VII). Publication of the document by US ICOMOS sparked a broad discussion about the role of cultural tourism in heritage protection and problems related to commercialisation of historic sites.

In 1972, the **UNESCO Recommendation concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage was created**[7]. It was stated in the document that a country where given heritage is located should endeavour proper presentation of the heritage to the society (Art. 4)[8]. In order to obtain best effects of such presentation, heritage should function in the life of the community. The function in such place should be selected by proper experts, equipped with relevant technical means (Art. 5).

Participants of the same session of UNESCO General Conference adopted one more document, i.e. **Recommendation concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage At National Level**[9]. The necessity of effective presentation of heritage as one of

---

[5] Recommendation concerning the Most Effective Means of Rendering Museums Accessible to Everyone, 14 December 1960, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13063&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

[6] Norms of Quito on the Preservation and Utilization of Monuments and Sites of Artistic and Historic Value, 2 December 1967, http://www.icomos.org/en/what-we-do/standards/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/168-the-norms-of-quito

[7] Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Paris, 6 November 1972 (Journal of Laws 1976 No. 32, item 190).

[8] In the Polish version of the document, the term "presentation" (used in the text multiple times) was consistently translated as "rewaloryzacja" ("redevelopment"). The author, describing the above convention, uses the original text: http://whc.unesco.org/en/conventiontext

[9] Recommendation concerning the Protection, at National Level, of the Cultural and Natural Heritage, UNESCO, 16 November 1972, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13087&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

the most important elements of a regional plan of site development was emphasised in the document (Art. 8). Presentation should show people the values of the protected heritage and the local community should be involved in such presentation (Art. 10, 11). What is more, a demand was made for changing state provisions regulating the principles of monument protection to "facilitate the presentation of components of cultural heritage" (Art. 41). What is more, a proposal was made to grant tax concessions to owners of protected properties who incur costs related to presentation of cultural heritage (Art. 51).

A few years later, UNESCO adopted a **Recommendation on Participation by the People at Large in Cultural Life and Their Contribution to It**[10]. In a substantial degree, this document was devoted to the issue of "social communication" and its role in monument conservation. Apart from definitions of such terms as "social communication", the term "access to culture" was coined there, which was understood as creation of proper socio-economic conditions for free acquisition of information, training, knowledge and understanding and for enjoying cultural values and cultural property (Art. I. 2). The document proposed possibilities of specific activities to animate socio-cultural, artistic creation, as well as to promote knowledge about culture (Art. III. 9, 10, 12 and 13). For the first time, the role of audio-visual media was mentioned, which could be an excellent carrier used for transmission of the past to the future (Art. III. 14 e, f and h).

In 1985, the European Union initiated a cyclical event entitled "**European Capital of Culture"**[11]. Its objective was regular promotion of European culture in the context of showing everything that unites the member states, at the same time determining the wealth of its diversity. This was a reaction to the first discussions on unfavourable effects of common globalisation of the continent. Presentation of culture of subsequent cities and regions of Europe was going to make the states aware of the core of the European Union (Art. 1).

In 1986, the Council of Europe adopted **Recommendation on Urban Open Space**[12]. Even though the document did not focus on historic sites, attention was drawn for the first time to the necessity of ensuring attractiveness for a given site as a factor enabling its preservation (Art. 2.3). Attractiveness may be obtained not only via proper selection of materials applied in the design concept, but also via application of various functions for a given site (Art. 2.3).

In 2003, upon the initiative of UNESCO, **Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage**[13] was created. According to the approved document, one of the manners of safeguarding such heritage is conduct of studies on its identification. The document did not provide guidelines about manners of presentation of such heritage, yet on account of its special nature, great opportunities were perceived in its interpretation and presentation, indicating that they are very important for the understanding of the value of

---

[10] Recommendation on Participation by the People at Large in Cultural Life and their Contribution to It, UNESCO, 26 November 1976, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13097&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

[11] Resolution of the Ministers responsible for Cultural Affairs, meeting within the Council, 13 June 1985 concerning the annual event 'European City of Culture', http://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:41985X0622

[12] Recommendation on Urban Open Space, C0E, 12 September 1986, https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=76257

[13] Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO, 17 October 2003, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17716&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

such heritage by the society. The document does not use the term "presentation" directly; this term is replaced by "promotion" and "information that could incite interest of the young generation in particular".

The Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value of 2010 published by the ICOMOS National Committee from New Zealand[14] replaced the term "presentation" with activities for the sake of "understanding." Within the scope of the conservation process, apart from classic conservation methods, such as reconstruction, adaptation or restoration, interpretation and presentation are also listed. It was emphasised that it is necessary to provide the recipients with detailed explanations describing, in particular, the protected cultural values of a site. Interpretation techniques and techniques used to present the cultural heritage cannot weaken the authentic values of a site or interrupt emotional reception of a given site (Art. 21).

In 2008, at the 16th National Assembly of ICOMOS in Quebec (Canada), after over five years of work of the International Commission of ICOMOS Experts, the **Charter on the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites**[15] was adopted [2]. The idea for preparing such principles was put forward by the employees of the Ename Center for Public Archaeology and Heritage Presentation (Belgium). The centre worked on most efficient methods of interpretation and public presentation of archaeological heritage sites, museums, historical monuments and cultural heritage already in the 1990's. Thanks to research programmes financed by the European Union, it was possible to collect numerous international practical experiences from Europe and the USA. Experiences worked out by the centre became a basis for formulation of modern principles for presentation of cultural heritage. After many international consultations, seven basic principles were finally presented on which modern interpretation and presentation of cultural heritage sites should rely, irrespective of the form and communication means which are deemed proper in given circumstances. These are: 1. Access and understanding, 2. Information sources, 3. Attention to setting and context, 4. Preservation of authenticity, 5. Planning for sustainability, 6. Concern for inclusiveness 7. Importance of research, training and evaluation. The above-listed principles set out seven main objectives for modern presentation and interpretation of cultural heritage. These are: 1. Facilitate understanding and appreciation. 2. Communicate the meaning of heritage. 3. Safeguard the tangible and intangible values of cultural heritage. 4. Respect the authenticity of cultural heritage. 5. Contribute to sustainable conservation of cultural heritage sites. 6. Encourage inclusiveness in the interpretation of cultural heritage sites. 7. Develop technical and professional guidelines for heritage interpretation and presentation. It was emphasised many times in the document that presentation and interpretation of a site is not a product, but a process of ongoing reflection on the transient every-day reality.

The most recent ICOMOS document of 2014, **Declaration on Heritage and Landscape as Human Values**[16], indicated the problem of maintaining identity of a community as one of

[14] Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value, ICOMOS NEW ZEALAND, 2010, http://www.gdrc.org/heritage/icomos-nz.html

[15] Charter on the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, ICOMOS, 4 October 2008, http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf

[16] The Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values, ICOMOS, 14 November 2014, http://www.icomos.org/en/about-icomos/governance/general-information-about-the-general-assembly/18th-general-assembly-florence-2014

the most important subjects of the modern discussion on paradigms of cultural heritage protection. In line with recommendations of this document, the feeling of a community's identity may be intensified by planning proper interaction and social communication, which may help people understand the core values of the protected cultural heritage. However, this requires a number of changes intended to deepen mutual understanding and tolerance among various social groups, local community and tourists visiting such site. Direct contacts between tourists and heirs of heritage of the past should take into account restrictions related to authentic customs and places of worship of a given community. With respect to such restrictions, it is possible to think about the possibilities of creating access corridors for tourists who may, even partially, become acquainted with authenticity of a site in this manner. Attraction of such sites depends primarily on skilful intertwining of material and immaterial values of the presented heritage. Memories of personal interaction are an important part of a viewer's experiences, becoming a weapon in the fight for preservation of such heritage. Therefore, it is necessary to look for new methods of strengthening such experiences all the time, as memory of heritage is becoming equally important as the heritage as such (Art. 1.2, 1.3). The declaration promotes use of new techniques and technologies, both in conservation of heritage and in activities related to rendering a site available and interpreting it; however, with a reservation that such technology should be a means and not an end in itself. Priority is always given to non-invasive measures, included in the sustainable development policy and technologies that are friendly and reasonably priced for the user (Art. 3.2, 5)

4. Conclusions

An attempt at creating universal principles for all forms of protection of cultural heritage is a very difficult task. Cultural heritage is accompanied by change in time and space. One cannot clearly define the borders of such changes, even though it is often possible to observe their directions. Therefore, presentation of heritage should never constitute a specific fixed form; it has to change and evolve, responding to new challenges in monument conservation.

In the era of omnipresent digital media, with the increasing wave of cultural tourism, we are constantly looking for new sustainable solutions, trying to fill the gap that can be seen between two extreme approaches to presentation of cultural heritage as a recreational site and a potential factor for economic development of a region and heritage as knowledge about the place, a site for becoming acquainted with tradition, a bond between the generation that is past and the one is going to be born in the future.

Summing up, one can quote N. A. Silberman [4] that the true value of doctrinal documents indicating methods of activities for conservation practice does not consist in formulation of principles for such activities, but in asking questions which we are only able to answer when we create a broad concept of active conservation protection.

1. Wprowadzenie

Tradycyjna polityka konserwatorska jest obecnie niewystarczająca dla skutecznej ochrony zabytków. Brak jest m.in. możliwości ochrony przed szkodami powodowanymi niekontrolowanym rozwojem bezpośredniego otoczenia zabytku, wzrastająca segregacja społeczna powodowaną gentryfikacja dzielnic kulturowo atrakcyjnych. Niedostosowanie zasad polskiej polityki kulturowej do potrzeb wynikających ze wzrostu demokratyzacji życia społecznego, wyizolowanie wielu miejsc zabytkowych od zasad polityki globalnej strategii zrównoważonego rozwoju czy też brak reakcji obowiązującego prawa ochrony dziedzictwa na skutek negatywnych następstw prywatyzacji dóbr dziedzictwa kultury, to tylko kilka z bolączek współczesnej ochrony konserwatorskiej w Polsce i na świecie. W ostatnim czasie szerokie gremia naukowców, praktyków i działaczy zajmujących się ochroną dziedzictwa kulturowego zaproponowały nową strategię ochrony zabytków zwaną „konserwacją aktywną" [7]. Jej celem jest zapewnienie pełnej integracji zabytku z jego otoczeniem w myśl zasad polityki zrównoważonego rozwoju, przyjętej dla danego miejsca. Nowa strategia ma pociągać za sobą m.in. weryfikację dotychczasowych kryteriów oceny wartości zabytku, dopuszczając także do udziału w procesie ochrony zabytków nowych partnerów oraz stwarzając nowe procedury działań do realizacji celu, jakim jest aktywna ochrona zabytków [1, 6].

W myśl tej nowej koncepcji ochrony zabytków istotną rolę ma odgrywać prezentacja i interpretacja dziedzictwa kulturowego, będąca w ścisłym związku z koncepcją swobodnego dostępu społeczeństwa do kultury. Według nowych zasad dziedzictwo kulturowe powinno prawdziwie należeć do społeczeństwa, będąc przez nie definiowane przy użyciu niekiedy także własnych kryteriów. Prezentacja i interpretacja zabytków jest obecnie jedną z metod ich ochrony. Stała się kluczem w zrozumieniu istoty zabytku przez społeczeństwo, które jest jednym z głównych decydentów przy weryfikacji tego, co chcemy z przeszłości zachować dla przyszłości.

Syntetyczny przegląd najnowszych dokumentów doktrynalnych, prezentujący kształtowanie się poglądów na temat metod prezentacji dziedzictwa kulturowego, pozwoli odpowiedzieć na pytanie, na ile obowiązująca w Polsce teoria i praktyka prezentacji dziedzictwa kulturowego spełnia wymagania nowoczesnej ochrony dziedzictwa kulturowego.

2. Definicja terminu „prezentacja" w ochronie zabytków

Po raz pierwszy zatwierdzono oficjalnie definicję terminu „prezentacja dziedzictwa kulturowego" w 2008 roku, podczas 16 Zgromadzenia Generalnego ICOMOS w Quebec (Kanada)[1]. „Prezentacją" nazywano starannie zaplanowany przekaz zawartości interpretacyjnej danego miejsca, realizowany poprzez odpowiednie przygotowanie informacji interpretacyjnych, umożliwienie fizycznego dostępu oraz zainstalowanie infrastruktury interpretacyjnej w miejscu dziedzictwa kulturowego. Wymieniono także kilka sposobów prezentacji, podkreślając możliwości ich równoczesnego stosowania w obiektach.

Pierwsza definicja tego pojęcia powstała już w 2002 roku, podczas tworzenia pierwszej, wstępnej wersji dokumentu[2]. Wspominano tu o starannie zaplanowanych objaśnieniach, kie-

---

[1] http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf.

[2] http://www.enamecharter.org/downloads.html

runkując je na potrzebę odpowiedniej prezentacji głównie miejsc dziedzictwa archeologicznego lub historycznego[3]. Wskazano przy tym na możliwości używania różnorodnych nośników komunikacji społecznej, jednak pokazujących tylko to, czego nie można odczytywać przez bezpośredni kontakt z danym miejscem. W kolejnych wersjach Karty wycofano się z definicji tego terminu, wyrzucając w ogóle tematykę prezentacji dziedzictwa z całości dokumentu. Prace ekspertów koncentrowały się tylko wokół zagadnień związanych z interpretacją dziedzictwa kulturowego. Dopiero ostatnia wersja dokumentu z 2006 roku powróciła do pierwotnej koncepcji wydzielenia zagadnień prezentacji z problematyki związanej z interpretacją zabytku. Zaproponowana w tym ujęciu definicja została przyjęta na zjeździe ICOMOS w Quebec. Mała poprawka związana była z decyzją o włączeniu w tę problematykę działań na rzecz ułatwienia fizycznego dostępu do zabytku poprzez odpowiednią jego aranżację.

Definicja z 2008 roku funkcjonuje do dziś, jednak, zdaniem autorki, powinna być rozszerzona. Prezentacja jest obecnie bezpośrednio powiązana z interpretacją. Nie można więc pominąć bardzo ważnego aspektu związanego koniecznością zapewnienia intelektualnego kontaktu człowieka z jego dziedzictwem przeszłości. Taki kontakt może ułatwić zrozumienie społeczne potrzeb ochrony tego dziedzictwa. To zadanie, jakie może i powinna spełniać właściwie dobrana prezentacja zabytku. Atrakcyjna oprawa dziedzictwa i możliwość multisensorycznego przekazu informacji to atuty, które charakteryzuje współczesna strategia ochrony zabytków. Prezentacja dziedzictwa kulturowego powinna nie tylko ułatwiać właściwa interpretację danego miejsca, ale także tworzyć mocne psychiczne relacje między zwiedzającym a danym dziedzictwem kultury, co w rezultacie zaowocuje społecznym wsparciem działań związanych z jego ochroną [5].

Polska Ustawa o ochronie zabytków nie zawiera żadnych definicji związanych z prezentacją lub interpretacją dziedzictwa.

3. Przegląd wybranych dokumentów kształtujących zasady prezentacji dziedzictwa kulturowego

Pierwsze dokumenty doktrynalne związane z ochroną zabytków dostrzegały ważną rolę, jaką spełniała szeroko rozumiana komunikacja społeczna. Znajdziemy w nich wiele ważnych wskazań co do postępowania związanego z „rozpowszechnianiem", „popularyzacją", „prezentacją", „interpretacją", „ułatwieniem zrozumienia" lub „przekazywaniem informacji". Żaden z tych dokumentów nie wyjaśniał, co powinno się rozumieć pod tymi pojęciami.

Zalecenia UNESCO z 1956 roku, w sprawie Zasad Stosowanych podczas Wykopalisk Archeologicznych[4] wskazywały na potrzebę odpowiedniej prezentacji dziedzictwa archeologicznego społeczeństwu głównie poprzez zorganizowanie na terenach ważnych stanowisk archeologicznych małych wystaw lub muzeów prezentujących nowe odkrycia. W trakcie takich ekspozycji można także pokazywać szerszy kontekst miejsca i jego znaczenie w rozwoju kultury danej społeczności (Art. 11). W dokumencie wskazano kilka metod prezentacji takiego dziedzictwa, z czego najbardziej interesującym wydawać się może propozycja uczestnictwa lokalnej społeczności w wybranych pracach wykopaliskowych (Art. 12).

---

[3] Miejsce zostało tutaj sprecyzowane jako przestrzeń, na której występuje dziedzictwo archeologiczne lub historyczne.

[4] Recommendation on International Principles Applicable to Archaeological Excavations, 5 December 1956, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13062&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Znamiennym wydaje się także postulat o upowszechnianiu wyników badań tłumaczonych na jeden z powszechnie używanych języków (Art. 24c).

W 1960 roku UNESCO wydało **Rekomendację dotyczącą zasad udostępniania muzeów**[5]. Zgodnie z tym dokumentem udostępniane kolekcje miały być zrozumiałe dla ludzi o różnym poziomie percepcji. Zobligowano także przewodników do odpowiedniego doboru objaśnień adekwatnych dla danej kategorii zwiedzających oraz wskazano m.in. na możliwości, jakie daje zastosowanie audioprzewodników z odpowiednio nagranym komentarzem (Art. 4). Według opinii UNESCO muzea powinny stać się częścią intelektualnego i kulturowego życia społeczności lokalnej, umożliwiając jej współdecydowanie o kierunku rozwoju i charakterze animowanych przez muzeum wydarzeń (§ V).

Karta Wenecka z 1964 roku – jeden z podstawowych dokumentów doktrynalnych w ochronie zabytków – nie poświęcała zbyt dużo uwagi prezentacji zabytków. Wskazano tu jednak na potrzebę „ułatwiania zrozumienia zabytku i jego udostępnienia, bez wypaczania w jakimkolwiek wypadku jego znaczenia" (Art. 15).

Kolejnym ważnym dokumentem, wprowadzającym w 1967 roku nowe podejście do prezentacji zabytków, były tzw. **Normy ICOMOS z Quito** dot. zasad zachowania i wykorzystywania zabytków i miejsc o wartościach historycznych i artystycznych[6]. Stwierdzono w nich po raz pierwszy, że zabytki i miejsca dziedzictwa kulturowego mogą być takim samym zasobem gospodarczym dla danego kraju jak jego bogactwa naturalne. Dlatego odpowiednie ich zarządzanie i prezentacja może bezpośrednio wpłynąć na rozwój ekonomiczno-społeczny miejsca (§ V , VI i VII). Wydanie dokumentu przez US ICOMOS rozpoczęło szeroką dyskusję na temat roli turystyki kulturowej w ochronie dziedzictwa oraz problemów związanych z komercjalizacją miejsc zabytkowych.

W 1972 roku powstała **Rekomendacja UNESCO ds. Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego**[7]. W dokumencie tym stwierdzono, że państwo, na terytorium którego leży dane dziedzictwo, ma np. zapewnić jego odpowiednią prezentację społeczeństwu (Art. 4)[8]. Aby uzyskać najlepsze efekty takiej prezentacji, dziedzictwo musi mieć możliwość zafunkcjonowania w codziennym życiu danej społeczności. Funkcja w takim miejscu powinna być dobierana przez odpowiednich specjalistów, wyposażonych w potrzebne środki techniczne (Art. 5).

Uczestnicy tej samej sesji Konferencji Generalnej UNESCO przyjęli jeszcze jeden dokument pt. **Rekomendacja w sprawie Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego na Poziomie Narodowym**[9]. Podkreślano w nim m.in. konieczność stosowa-

---

[5] Recommendation concerning the Most Effective Means of Rendering Museums Accessible to Everyone, 14 December 1960, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13063&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

[6] Norms of Quito on the Preservation and Utilization of Monuments and Sites of Artistic and Historic Value, 2 December 1967, http://www.icomos.org/en/what-we-do/standards/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/168-the-norms-of-quito

[7] Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Paris, 6 November 1972 (Dz. U. 1976 Nr 32, poz.190).

[8] W polskim tłumaczeniu dokumentu konsekwentnie przełożono słowo *presentation* (używane w tekście wielokrotnie) jako „rewaloryzacja" Autor, charakteryzując ww. Konwencję, posługuje się tekstem oryginalnym: http://whc.unesco.org/en/conventiontext

[9] Recommendation concerning the Protection, at National Level, of the Cultural and Natural Heritage, UNESCO, 16 November 1972, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13087&URL_DO=DO_

nia efektywnej prezentacji dziedzictwa jako jednego z najważniejszych elementów regionalnego planu rozbudowy miejsca (Art. 8). Prezentacja taka miałaby pokazywać ludziom wartości ochranianego dziedzictwa, a jej charakter powinien być współtworzony przez lokalną społeczność (Art. 10, 11). Domagano się także m.in. zmiany państwowych przepisów regulujących zasady ochrony zabytków, aby „ułatwiać prezentację jego elementów składowych" (Art. 41). Proponowano także przyznawanie ulg podatkowych właścicielom zabytków, którzy zechcą ponieść koszty związane z działaniami np. na rzecz prezentacji dziedzictwa kulturowego (Art. 51).

Kilka lat później UNESCO przyjęło **Rekomendację o Powszechnym Udziale i Wkładzie Społeczeństwa w Kulturę**[10]. Dokument ten w dużej mierze poświęcony był zagadnieniu „komunikacji społecznej" i jej roli w ochronie zabytków. Obok definicji terminu „komunikacja społeczna" powstało wtedy określenie pojęcia „dostęp do kultury", który był rozumiany jako stworzenie odpowiednich warunków socjoekonomicznych w celu swobodnego pozyskiwania informacji, wiedzy, zrozumienia i docenienia wartości kulturowych danego miejsca (Art. I. 2). Dokument zaproponował możliwości konkretnych działań animacji społeczno-kulturowej, artystycznej kreacji, ale też i możliwości upowszechniania wiedzy o kulturze (Art. III. 9, 10, 12, 13). Po raz pierwszy wskazuje się tu na rolę mediów audiowizualnych, które mogły być znakomitym nośnikiem służącym transmisji przeszłości do przyszłości (Art. III. 14 e, f, h).

W 1985 roku Unia Europejska podjęła inicjatywę utworzenia cyklicznego wydarzenia pt. **„Europejskie Miasto Kultury"**[11]. Jego celem miała być regularna promocja kultury europejskiej w kontekście pokazania wszystkiego, co łączy kraje wspólnoty, stanowiąc jednocześnie o bogactwie jej różnorodności. Była to reakcja na pierwsze przejawy dyskusji na temat niekorzystnych efektów tendencji do powszechnej globalizacji kontynentu. Prezentacja kultury kolejnych miast i regionów Europy miała uświadomić państwom istotę Unii Europejskiej (Art. 1).

Rada Europy stworzyła w 1986 roku **Rekomendację ds. Otwartej Przestrzeni Miejskiej**[12]. Wprawdzie dokument ten nie koncentrował się na przestrzeniach zabytkowych, jednak po raz pierwszy zwrócono tu wagę na konieczność zapewnienia atrakcyjności danego miejsca jako czynnika pozwalającego na jego zachowanie (Art. 2.3). Atrakcyjność można uzyskać nie tylko przez odpowiedni dobór materiałów stosowanych w koncepcji projektowej, ale też przez zastosowanie np. zróżnicowanej funkcji danego miejsca (Art. 2.3).

W 2003 roku z inicjatywy UNESCO stworzono **Konwencję ds. Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego**[13]. Według zatwierdzonego dokumentu jednym ze sposobów zachowania dziedzictwa jest prowadzenie badań nad jego identyfikacją. W dokumencie nie podano wskazań na temat sposobów prezentacji, jednak ze względu na jego szczególny

---

TOPIC&URL_SECTION=201.html

[10] Recommendation on Participation by the People at Large in Cultural Life and their Contribution to It, UNESCO, 26 November 1976, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13097&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

[11] Resolution of the Ministers responsible for Cultural Affairs, meeting within the Council, 13 June 1985 concerning the annual event 'European City of Culture', http://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:41985X0622

[12] Recommendation on Urban Open Space, C0E, 12 September 1986, https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=76257

[13] Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO, 17 October 2003, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17716&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

charakter wielkie możliwości widziano właśnie w interpretacji i prezentacji, wskazując, że są one bardzo ważne do zrozumienia wartości tego dziedzictwa przez społeczeństwo. W dokumencie nie użyto bezpośrednio wyrażenia „prezentacja", zastępując go terminami „promocja" i „informacja, która ma zaciekawić zwłaszcza młode społeczeństwo".

Karta Konserwacji Miejsc Dziedzictwa o Wartościach Kulturowych z 2010 roku, wydana przez Narodowy Komitet ICOMOS z Nowej Zelandii[14], zastąpiła określenie „prezentacja" działaniami na rzecz „zrozumienia". W ramach procesu konserwacji, obok klasycznych metod konserwatorskich, takich jak rekonstrukcja, adaptacja czy restauracja, wymienia się tutaj interpretację i prezentację. Podkreślono, że należy zapewnić odbiorcom dokładne wyjaśnienia opisujące w szczególności chronione wartości kulturowe miejsca. Techniki interpretacyjne i te używane do prezentacji dziedzictwa kulturowego nie mogą jednak zagrażać osłabieniu autentycznych wartości zabytku ani też przeszkadzać w odbiorze emocjonalnym danego miejsca (Art. 21).

W 2008 roku, na 16 Zgromadzeniu Narodowym ICOMOS w Quebec (Kanada), po ponad pięciu latach prac Międzynarodowej Komisji Ekspertów ICOMOS przyjęto **Kartę ds. Interpretacji i Prezentacji Miejsc Dziedzictwa Kulturowego**[15][2]. Ideę stworzenia takich zasad zainicjowali pracownicy Centrum Archeologii Publicznej i Prezentacji Dziedzictwa w Ename (Belgia). Ośrodek ten już w latach 90. XX w. pracował nad najskuteczniejszymi metodami interpretacji i publicznej prezentacji miejsc dziedzictwa archeologicznego, muzeów, zabytków historycznych i krajobrazu kulturowego. Dzięki programom badawczym finansowanym przez Unię Europejską udało się zebrać wiele międzynarodowych doświadczeń praktycznych z terenów Europy i USA. Wypracowane przez Centrum doświadczenia stały się podstawą do formułowania nowoczesnych zasad prezentacji dziedzictwa kulturowego. Po wielu międzynarodowych konsultacjach zaprezentowano w końcu 7 podstawowych zasad, na których powinna opierać się nowoczesna interpretacja i prezentacja miejsc dziedzictwa kulturowego, niezależnie od formy i środków przekazu, które w danych okolicznościach uznawane są za odpowiednie. Są to: 1. Dostęp i zrozumienie, 2. Źródła informacji, 3. Dbałość o kontekst i otoczenie, 4. Zachowanie autentyzmu, 5. Planowanie zrównoważonego rozwoju, 6. Troska o integrację oraz 7. Znaczenie badań, kształcenia i oceny. Wymienione zasady wyznaczyły 7 głównych celów dla współczesnej prezentacji i interpretacji dziedzictwa kulturowego. Były to kolejno: 1. Ułatwienie zrozumienia i uznania dla tego dziedzictwa, 2. Przekazywanie znaczenia tego dziedzictwa, 3. Zabezpieczenie materialnych i niematerialnych wartości dziedzictwa, 4. Respektowania autentyzmu, 5. Przyczynianie się do zrównoważonej ochrony miejsc dziedzictwa, 6. Promowanie integrowania się z interpretacją miejsc tego dziedzictwa i wreszcie 7. Rozwijanie technicznych i specjalistycznych wytycznych dla prezentacji i interpretacji danego miejsca. W dokumencie wielokrotnie podkreślano, że prezentacja i interpretacja zabytku to nie produkt, a proces ciągłej refleksji nad przemijającą codziennością.

Najnowszy dokument ICOMOS z 2014 roku – **Deklaracja w sprawie Ochrony Dziedzictwa i Krajobrazu jako Wartości Ludzkiej**[16] – wskazywał na problem utrzymania

[14] Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value, ICOMOS NEW ZEALAND, 2010, http://www.gdrc.org/heritage/icomos-nz.html

[15] Charter on the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, ICOMOS, 4 October 2008, http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf.

[16] The Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values, ICOMOS, 14 November 2014, http://www.icomos.org/en/about-icomos/governance/general-information-about-the-general-assembly/18th-general-assembly-florence-2014

tożsamości wspólnoty jako jeden z najważniejszych tematów współczesnej dyskusji o paradygmatach ochrony dziedzictwa kulturowego. Zgodnie ze wskazaniami tego dokumentu poczucie tożsamości społeczeństwa można wzmacniać m.in. przez zaplanowanie odpowiedniej interakcji i komunikacji społecznej, która pomoże ludziom zrozumieć istotę wartości chronionego dziedzictwa kulturowego. Wymaga to jednak szeregu zmian nastawionych na pogłębienie wzajemnego zrozumienia i tolerancji między różnymi grupami społecznymi, lokalnej społeczności oraz wśród zwiedzających to miejsce turystów. Bezpośredni kontakt turysty ze spadkobiercą dziedzictwa przeszłości miejsca może także aktywizować społeczność lokalną. Prezentacja miejsca powinna jednak uwzględniać ograniczenia związane z autentycznymi obrzędami i miejscami kultu danego społeczeństwa. Przy takich ograniczeniach można myśleć o możliwościach tworzenia korytarzy dostępu dla turystów, którzy choć częściowo będą mogli tym sposobem poznać autentyczność miejsca. Atrakcyjność takich miejsc zależy przede wszystkim od umiejętnego przeplatania wartości materialnych i niematerialnych prezentowanego dziedzictwa. Wspomnienia personalnej interakcji są ważną częścią doświadczeń widza, stając się orężem w walce o zachowanie tego dziedzictwa. Należy więc ciągle szukać nowych metod wzmacniania tych doświadczeń, gdyż pamięć o dziedzictwie stała się równie ważna jak samo dziedzictwo (Art. 1.2, 1.3). Deklaracja promuje użycie nowych technik i technologii, zarówno w konserwacji dziedzictwa, jak i w działaniach związanych z udostępnianiem i interpretacją miejsca, jednak z zastrzeżeniem, że te technologie powinny być metodą, a nie celem samym w sobie. Pierwszeństwo przyznawane jest zawsze działaniom nieinwazyjnym, wpisanym w politykę zrównoważonego rozwoju oraz technologiom przyjaznym i tanim dla użytkownika (Art. 3.2, 5).

4. Wnioski

Próba stworzenia uniwersalnych zasad dla jakiejkolwiek formy ochrony dziedzictwa kulturowego jest rzeczą niezmiernie trudną. Dziedzictwu kulturowemu towarzyszy zmiana w przestrzeni i czasie. Nie możemy jednoznacznie zdefiniować granic tych zmian, choć często można zaobserwować kierunki tych zmian. Dlatego prezentacja dziedzictwa nie powinna być nigdy określoną, stałą formą, ale musi zmieniać się i ewoluować, odpowiadając na nowe wyzwania ochrony zabytków.

W epoce wszechobecnych mediów cyfrowych, przy narastającej fali turystyki kulturowej, ciągle szukamy rozwiązań zrównoważonych, próbując wypełnić lukę, jaką widzimy między dwoma skrajnymi podejściami do prezentacji dziedzictwa kulturowego: jako miejsca rekreacji i potencjalnego czynnika rozwoju ekonomicznego regionu oraz jako nauki o przeszłości, miejsca poznania tradycji, łącznika między pokoleniem, które minęło a tym, które ma narodzić się w przyszłości.

Podsumowując, można powtórzyć za N.A. Silbermanem [4], że prawdziwa wartość dokumentów doktrynalnych wskazujących metody działań dla praktyki konserwatorskiej polega nie na sformułowaniu pryncypiów dla tych działań, ale na wysuwaniu pytań, na które jesteśmy w stanie dać odpowiedź tylko wtedy, gdy stworzymy szeroką koncepcję aktywnej ochrony konserwatorskiej.

References

[1] Hassler U., Algreen-Ussing G., Kohler N., *Cultural heritage and sustainable development in SUIT*, http://gaston.lema.arch.ulg.ac.be/research/suit/download/SUIT5.2c_PPaper.pdf

[2] Silberman N.A., Copping S., Derde W., *INTERPRETING THE PAST 3: Memory and Identity*, Flemish Heritage Institute, Brussels 2007.

[3] Silberman N.A., *Chronology of the drafting, review, and revision of the proposed ICOMOS Charter for the interpretation and presentation of cultural heritage sites*, Selected Publications of EFS Faculty, Students, and Alumni, Paper 7, 2007, http://scholarworks.umass.edu/efsp_pub_articles/7

[4] Silberman N.A., *Process Not Product: The ICOMOS Ename Charter (2008) and the Practice of Heritage Stewardship*, The Journal of Heritage Stewardship, 6.2, 2009.

[5] Sroczyńska J., *Tempora mutantur et nos mutamur in illis,* Materials of the International Conservation Congress REUSO "Vida en edificios y cascos historicos. Intinerarios y paisaje dentro del patrimonio", Madrid 2013, Vol. 1, 173–180.

[6] Teller J., Bond A., *Review of present European environmental policies and legislation involving cultural heritage*, Environmental Impact Assessment Review, vol. 22 (6), 2002, 611–632.

[7] Tiesdel S., Oc T., Heath T., *Revitalizing Historic Urban Quarters*, Architectural Press, Oxford 1996.